

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-35>

УДК 336.025

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ДІЙ

ANALYTICAL ACTIVITY OF FINANCIAL MONITORING REGARDING CORRUPTION ACTIONS

Смагло Ольга Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5856-6053>

Smahlo Olha

Vinnitsia Institute of Trade and Economics of
State University of Trade and Economics

У статті досліджено система фінансового моніторингу в Україні, яка побудована з метою протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансуванню тероризму. Протидія відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом й фінансуванню тероризму вимагає вдосконалення класифікації типових, нестандартних схем та методів їх виявлення і запобігання. Пропонуються напрями вдосконалення державного управління у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом відповідно до міжнародного досвіду та вимог нормативних актів міжнародних організацій. Розвиток діяльності фінансового моніторингу в Україні охопив фактично усі підприємства, організації тощо, які займаються наданням фінансових послуг та передбачає тісну взаємодію різних міністерств та відомств. Кожна з попередньо вказаних організацій зайняла значну та визначену законодавством роль у єдиній системі протидії легалізації доходів.

Ключові слова: відмивання доходів, банкрутство, гроші, легалізація, тіньова економіка, неплатоспроможність, фінансовий стан, фінансовий моніторинг, відмивання брудних грошей, корупція.

The article examines the system of financial monitoring in Ukraine, which is built to combat money laundering and terrorist financing. Schemes of money laundering and their impact on the current state of development of individual businesses and the national economy as a whole are considered. Combating money laundering and terrorist financing requires improved classification of typical, non-standard schemes and methods of their detection and prevention. Directions for improving public administration in the field of combating money laundering in accordance with international experience and the requirements of regulations of international organizations are proposed. After analyzing all interpretations of the definitions of various authors, you can determine your own definition. The national financial monitoring system includes two levels – primary and state, as well as the relevant subsystems of financial monitoring: internal and administrative monitoring. The development of financial monitoring activities in Ukraine has covered virtually all enterprises, organizations, etc. that provide financial services and involves close cooperation between various ministries and agencies. Each of the aforementioned organizations has played a significant and statutory role in a single system to combat money laundering. In general, this system should be considered as a set of forms and methods of relationships that arise when conducting financial transactions by clients through financial institutions, taking into account their statutory responsibilities to ensure measures to fully and timely prevent and combat legalization (laundering) of proceeds of crime and financing of terrorism, taking into account the world's leading trends in the field of methods and techniques of money laundering, as well as the collection, processing and analysis of information and its transfer to specialized government agencies, which, in turn, verify the legality of such operations and verify sources the origin of customer income, as well as the consistent economic and social development of society and the fight against socially dangerous phenomena.

Keywords: income laundering, bankruptcy, money, legalization, shadow economy, insolvency, financial condition, financial monitoring, money laundering, corruption.

Постановка проблеми. Цілісна система фінансового моніторингу – одна з важливих й актуальних проблем сьогодення в Україні. Для чого її вирішувати та на, що вона взагалі впливає? Справа в тому, що дана система значно сприяє подальшому соціально-економічному розвитку держави, реформуванню бюджетної системи та системи соціального забезпечення населення, забезпеченню належного рівня національної безпеки населення.

Цілком зрозуміло, що питання протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, як і усі інші питання в Україні регулюється основним нормативно-правовим актом, тобто законом «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Саме даний закон дає можливість повністю визначити сутність та структуру системи фінансового моніторингу, основним призначенням якої є контроль та запобігання здійснення операцій, направлених на легалізацію доходів, отриманих незаконним шляхом.

В залежності від суб'єктів, які проводять фінансовий моніторинг вона поділяється на два рівні: первинний та державний. Державний фінансовий моніторинг проводять державні уповноважені органи. Проте одним державним органам не під силу подолати злочинність у сфері фінансів, тому існує об'єктивна необхідність проведення первинного фінансового моніторингу, суб'єктами якого виступають фінансово-кредитні інститути та спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями антилегалізаційного фінансового моніторингу та боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом займалися такі вітчизняні науковці: Балануца О.О., Баранов Р.О., Ситник Г.П., Галіцин В.К., Глущенко О.О., Дмитренко Е.С., Семененко І.Б., Єгоричева С.Б., Леонов С.В., Боженко В.В., Дмитров С.О., Медвідь Т.А. та інші дослідники. Серед закордонних науковців значної уваги в розрізі реформування системи фінансового моніторингу заслуговують напрацювання таких вчених: Baker R.W., Boorman J., Ingves S., Brent B.L., Hossam T., Zaki M., Sobh T.S., Badran K.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Глобалізація світової економіки й зростаюча ефективність ринків капіталу дають змогу фізичним особам, під-

приємствам, організаціям та різним фірмам, переміщувати великі суми коштів як на внутрішніх фінансових ринках, так і за межами країни. Подібна швидкість зростання таких можливостей і відносна безконтрольність руху коштів дають змогу кримінальним елементам безкарно відмивати гроші, отримані в результаті незаконної діяльності на національному та міжнародному рівнях. Нерідко так звану «брудну» готівку змішують із легальними доходами, отриманими в результаті звичайної ділової активності й декларують як «чисті» гроші, після чого, надсилають на банківські рахунки без будь-яких підозр [3].

Разом із тим, заходи протидії злочинцям з боку світової спільноти сильно обмежують можливості використання нелегальних доходів. У зв'язку з цим у кримінальних осіб української території різні способи додання законного вигляду походження коштів, так звані операції з відмивання «брудних» грошей, які постійно набувають нових форм.

Формулювання цілей статті є розгляд особливостей формування системи фінансового моніторингу в Україні, а також розробка науково обгрунтованих рекомендацій щодо шляхів її удосконалення в найближчі роки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі схем з відмивання коштів з кожним днем стає все більше і більше. Для новостворених ідей характерним є постійне ускладнення процесу, прискорюється проведення незаконних операцій, злочинці постійно вдосконалюють свою майстерність у відмиванні грошей. Якщо раніше для проведення даних операцій традиційно використовувалися банківські установи, тепер набувають популярності системи електронних (віртуальних) грошей. Активно зароджуються нові для України злочинні схеми, пов'язані з фінансуванням тероризму та приховуванням доходів, отриманих від корупційних схем. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, становить загрозу економічній безпеці будь-якої країни, вона набуває глобального характеру, оскільки різні схеми відмивання грошей повинні мати транснаціональний характер і мають зв'язок з організованою злочинністю (наркобізнесом, фінансовими шахраями, роторгівцями й фінансуванням тероризму).

Дана ситуація неухильно впливає на рівень економіки будь-якої країни, і України зокрема. Відповідно до міжнародних досліджень у сфері антикорупційної політики, негативний ефект від корупційних діянь здійснює нищів-

ний вплив на всі рівні економіки країни, тим самим скорочуючи об'єми приватних інвестицій, здійснюючи дистрибутивний вплив на кількість і якість державної інфраструктури, зменшуючи податкові надходження і перешкоджаючи формуванню ефективних кадрових ресурсів [2]. Протидія корупції є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно важливою і складною справою. Тому актуальним є створення ефективною та дієвою системи протидії корупції, що містила б у собі попередження, виявлення і відповідне реагування на корупційні чинники, викриття корупційних діянь і забезпечення реалізації принципу невідворотності відповідальності за їх вчинення. Необхідно відмітити, що саме попередження та виявлення доходів від корупції є базовим для результативності успішного антикорупційного режиму, що дасть змогу для відновлення довіри суспільства до державних інституцій, покращення інвестиційного клімату, розвитку економіки тощо.

Однією з найбільш небезпечних форм корупції є злиття злочинних елементів з державними структурами, внаслідок чого чиновники працюють, насамперед, з метою власного збагачення або ж зловживають службовими функціями задля власної вигоди. Корупційні взаємовідносини чиновництва стали елементом кримінального бізнесу. Відомо, що корупція все більше і більше проникає до життєво важливих сфер суспільства, дає можливість встановити контроль над фінансово-промисловими групами та навіть галузями економіки, окремими великими підприємствами, лобювати свої інтереси в законодавчих органах та органах державного управління й місцевого самоврядування.

Типологічне дослідження на тему «відмивання доходів отриманих від корупційних діянь» вперше було підготовлено Держфінмоніторингом у співпраці з державними регуляторами, контролюючими, правоохоронними органами України та фінансовими установами. Це є уніфікованим дослідженням Держфінмоніторингу методів та схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь. Результати проведеного дослідження враховують практичний досвід всіх суб'єктів фінансового моніторингу та базуються на твердженні, що боротьба з корупцією тісно пов'язана із заходами, які вживаються у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Питання протидії корупції є вимогою сьогодення і є найбільш актуальним для України. Світовий досвід свідчить, коли держава перебуває на етапі реформування, рівень корупції завжди зростає. Тому корупція в Україні, її масштаби, специфіка і динаміка – це наслідок загальних політичних, соціальних і економічних проблем нашої держави, розв'язання яких для України є надзвичайно важливою і складною справою. Небачений рівень, якого сягнула корупція, загрожує національній безпеці та конституційному ладу держави. Корупція являє собою небезпечне суспільне явище для будь-якої держави. Відмивання корупційних доходів носить трансграничний характер, коли початок злочину може брати місце в одній країні, а його завершення в іншій. Тому походження корупційних доходів, що використовуються для відмивання, може відбуватися як із внутрішніх, так із зовнішніх джерел [1].

Одними із найпоширеніших видів корупційних злочинів є: хабарництво, розкрадання бюджетних коштів, службове підроблення, зловживання владою або службовим становищем. Найбільш вразливими до корупції залишаються сфера державних закупівель, прояви якої виражені в хабарництві за перемогу в тендерах, розкрадання бюджетних коштів шляхом підписання посадовими особами фіктивних актів, надання переваг афілійованим особам через необґрунтоване відхилення конкурентних заявок для інших потенційних постачальників. Кошти отримані, від реалізації корупційних схем, в подальшому використовуються на придбання елітного житла, автомобілів VIP-класу, яхт, дорогоцінних металів та каміння, антикваріату, цінних паперів, організації вишуканого відпочинку, вкладаються в бізнес та інші власні потреби. На даний час створення цілісної системи заходів та засобів, що використовуються державними органами для протидії корупції є найактуальнішим питанням для України та ключем до розбудови ефективною держави. Міжнародний досвід доводить, що боротьба з корупцією має успіх лише за умови її комплексного вирішення, наявності чітких пріоритетів, коли вона охоплює якнайбільше сфер життєдіяльності держави, ведеться постійно та перебуває в центрі уваги як влади, так і громадськості [7].

Загальний рівень корупції в Україні є досить високим. У 2021 році за дослідженням міжнародної антикорупційної неурядової організації Transparency International, Україна займала 117 позицію зі 180 та показники Індексу прийняття корупції (CPI) в Україні покращилися –

зросли до 33 балів зі 100 можливих. Це на 3 бали більше, ніж у попередньому році (країна була на дев'ять сходинок нижче та посідала 126 місце в рейтингу із показником 30), втім, лише на 1 бал більше, ніж у 2019-му. Результат 2019 року – 32 бали та 120 місце серед 180 країн. Таким чином Україна здобула ще 2 бали та піднялася на 10 місць (результат за 2017 рік – 30 балів, 130 місце).

Таблиця 1
Індекс сприйняття корупції у світі
у 2019–2021 рр. (щодо України)

Рік	Місце у рейтингу	Показник (кількість балів)
2019	120	32
2020	126	30
2021	117	33

Варто зазначити, що показник у 2020 році є незначною мірою, але все ж меншим порівняно із показниками у 2019 та 2021 роках. Це було виявлено при проведенні перевірки організацією Transparency International роботи держави над усуненням хабарницьких дій було здійснено відповідний аналіз та оцінювання, щодо певних критеріїв.

Щодо змін у 2019 році, то ріст показників України відбувся, зокрема, завдяки оцінці ситуації з боку бізнесу. Про це свідчить аналіз досліджень, на основі яких розраховували Індекс сприйняття у країні та у світі в цілому. Позитивний вплив справило запровадження процедури автоматичного відшкодування податку на додану вартість, розширення сфер роботи систем ProZorro. Продажі та діяльність інституту бізнес-омбудсмена.

В результаті оцінки України у 2020 році сформувався з 9 різних досліджень. Три показали незначне зростання, три нульову динаміку, а три – зниження. Найбільший мінус – 13 пунктів у дослідженні Global Insight Country Risk Ratings. Конкретно мова

ідеться про ризик, що люди та компанії в країні зіткнуться з хабарництвом чи іншими корупційними практиками ведення бізнесу, від отримання великих контрактів до повсякденної роботи. Індекс сприйняття корупції в Україні протягом 2021 року покращився завдяки запуску Вищого антикорупційного суду з відповідною підсудністю та перезапуску Національного агентства з питань запобігання корупції. Перезапуск НАЗК стартував з обрання нового одноосібного керівника, в якому брали участь представники міжнародної спільноти. Саме ці події нарешті “завершили ланцюжок” створення антикорупційної інфраструктури в Україні, що до цього могла працювати лише частково [8].

Висновки. Задля зниження рівня корупції та збільшення довіри з боку громадян та бізнесу, з метою подолання корупції владі необхідно впровадити низку змін.

Запровадити прозоре та підзвітне управління публічними активами та гарантувати подальший розвиток сфери закупівель:

1. Розблокувати та підготувати об'єкти до приватизації. Зокрема внести зміни до Закону України “Про приватизацію державного і комунального майна”, а саме скасувати норму, що забороняє проводити аукціони з продажу об'єктів на період дії карантинних обмежень.

2. Розкрити інформацію про об'єкти державної власності. Розробити новий Реєстр об'єктів державної власності як доступний та зручний інструмент для візуалізації та пошуку об'єктів. Змінити законодавчу базу у сфері управління об'єктами державної власності.

3. Вдосконалити сфери закупівель відповідно до взятих міжнародних зобов'язань. Мінімізувати ризики ухвалення законопроектів, які суперечать Закону України “Про публічні закупівлі” та/або розширюють перелік винятків з-під дії вказаного закону. Забезпечити ефективний контроль та моніторинг закупівель Держаудитслужбою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балануца О.О. Особливості формування системи фінансового моніторингу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 38–40.
2. Галіцин В.К. Моделі та технології систем моніторингу в економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання». Київ: КНЕУ, 2001. 30 с.
3. Дмитренко Е.С. Роль фінансового моніторингу у мінімізації латентності злочинів, передбачених статтями 209 та 209-1 Кримінального кодексу України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 43–49.
4. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

5. Звіти про діяльність Державної Служби фінансового моніторингу України за 2016–2021 рр. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/zviti-pro-dijalnist>
6. Індекс сприйняття корупції в Україні та рекомендації по ліквідації корупційної діяльності. Сайт «Transparency International». URL: <https://ti-ukraine.org/>
7. Москаленко Н.В. Фінансовий моніторинг як інструмент економічної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 1. С. 1–7.
8. Офіційний веб-сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <http://www.sdfm.gov.ua>
9. Патюта І.М. Державний фінансовий моніторинг у контексті регулювання банківського сектору. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 4. С. 48–51.
10. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537.
11. Світлична В.Ю., Світлична Т.І. Врахування факторів ризику в процесі здійснення фінансового моніторингу. *Комунальне господарство міст. Серія «Економічні науки»*. 2013. № 111. С. 152–159.
12. Смагло О.В. Фінансовий моніторинг та його роль у протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. 2013. Випуск 10(37). С. 466–474.

REFERENCES:

1. Balanutsa O.O. (2011) Osoblyvosti formuvannia systemy finansovoho monitorynhu v Ukraini [Features of the formation of the financial monitoring system in Ukraine]. *Investments: practice and experience*, no. 6, pp. 38–40.
2. Halitsyn V.K. (2001) Modeli ta tekhnologii system monitorynhu v ekonomitsi [Models and technologies of monitoring systems in economics]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.03.02. *Economic and mathematical modeling*. Kyiv: KNEU, 30 p.
3. Dmytrenko E.S. (2014) Rol finansovoho monitorynhu u minimizatsii latentnosti zlochyniv, peredbachenykh stattiamy 209 ta 209-1 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [The role of financial monitoring in minimizing the latency of crimes under Articles 209 and 209-1 of the Criminal Code of Ukraine]. *Scientific Journal of the National Academy of Prosecutors of Ukraine*, no. 1, pp. 43–49.
4. Zakon Ukrainy "Pro zapobihannia ta protydiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, otrymanykh zlochynnym shliakhom, abo finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia". Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
5. Zvity pro diialnist Derzhavnoi Sluzhby finansovoho monitorynhu Ukrainy za 2016–2021 rr. Retrieved from: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/zviti-pro-dijalnist>
6. Indeks spryiniattia koruptsii v Ukraini ta rekomendatsii po likvidatsii koruptsiinoi dilnosti. Sait «Transparency International». Retrieved from: <https://ti-ukraine.org/>
7. Moskalenko N.V. (2009) Finansovyi monitorynh yak instrument ekonomichnoi bezpeky [Financial monitoring as an instrument of economic security]. *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, no. 1, pp. 1–7.
8. Ofitsiyni veb-sait Derzhavnoi sluzhby finansovoho monitorynhu Ukrainy. Retrieved from: <http://www.sdfm.gov.ua>
9. Patiuta I.M. (2014) Derzhavnyi finansovyi monitorynh u konteksti rehuliuвання bankivskoho sektoru [State financial monitoring in the context of banking sector regulation]. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, no. 4, pp. 48–51.
10. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu sluzhbu finansovoho monitorynhu Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.07.2015 no. 537.
11. Svitlychna V.Yu., Svitlychna T.I. (2013) Vrakhuvannia faktoriv ryzyku v protsesi zdiisnennia finansovoho monitorynhu [Taking into account risk factors in the process of financial monitoring]. *Municipal utilities. Economic Sciences Series*, no. 111, pp. 152–159.
12. Smahlo O.V. (2013) Finansovyi monitorynh ta yoho rol u protydii lehalizatsii dokhodiv, otrymanykh zlochynnym shliakhom [Financial monitoring and its role in combating money laundering]. *Zbirnyk naukovykh prats. Lutsk National Technical University. Ekonomichni nauky. Seriya «Oblik i finansy»*, no. 10(37), pp. 466–474.